

A CALIGRAPHER IN ÇANAKKALE WAR: MÂCİT AYRAL

Çanakkale Wars, fight of existence for Turkish Nation, were the most important soldier case during World War I. Artists attended to the wars as from every job. The famous calligrapher of the last period, Macit Ayrat attended to the war, but he was discharged for performing his art by Mustafa Kemal Pasha. Because of the sensitive decision of Atatürk, Macit Ayrat run his art life, and so he become an important artist in Turkish Art History at the Turk Art History.

Anahtar Kelimeler : Çanakkale Savaşları, Atatürk, hattat Mâcît Ayrat
Key Words : Çanakkale Wars, Atatürk, Calligrapher Mâcît Ayrat.

GİRİŞ

Çanakkale, dünyanın en büyük ordularının gelip büyük hüsrânlarla dönüp gittiği esrarengiz topraklardır. Çanakkale, insanlığın ve kardeşliğin savaşa galip geldiği bir yerdir. Çanakkale savaşları, Türk'ün fedâkârlığının, kahramanlığının ve yalnızlığının efsânevi tarihidir.

Çanakkale savaşları, bir milletin topeykün var olma mücâdelesidir. Bu destansı mücâdeleye toplumun her kesiminden insanlar, büyük bir özveriyle katılmışlardır. Bunların içinde, köylü, esnaf, öğretmen, öğrenci, doktor, hemşire, sanatçı gibi değişik mesleklerden insanları bulmak mümkündür. Bu çalışmamda, Çanakkale savaşına katılmış olan ünlü hattat Mâcît Ayrat'ın (ö. 1961) hayatı, sanatı ve Atatürk'ün sanatçıya verdiği değer konu edilmiştir.

I. Mâcît Ayrat'ın Hayatı ve Sanatı:

Hüseyin Mâcît Ayrat, 1891 (1308) yılında İstanbul Beylerbeyi'nde doğdu. Babası Zühdü Bey, Şehremâneti Zibhiye İdâresi (Mezbaha) müdürü idi. İlk tahsilini Beylerbeyi Hamidiye Mektebi'nde tamamladı. Üsküdar İdâfisi'nin son sınıfında iken

sağlık sebebiyle tahsilini yarıda bıraktı. 1908 yılında Evkâf Nezâreti Kalemî'nde başladığı memurluk hayatına, daha sonra polis müdüriyeti sicil mümeyyizi olarak devam etti. 1923'de bu görevinden ayrılarak Bâbâli Caddesi'nde açtığı yazıhânedede serbest hat-tatlık yapmaya başladı. Harf inkılâbını takip eden yıllarda Ankara'ya yerleşti ve emekli oluncaya kadar Vilâyet Meclis-i Umûmî başkâtipliği görevini yürüttü. 1955'te tekrar İstanbul'a döndükten sonra, Bağdat Güzel Sanatlar Akademisi'nde hat dersleri vermek üzere Irak'a davet edildi. Burada dört yıl kaldı ve 1959'da Türkiye'ye döndü. 19 Mart 1961 tarihinde İstanbul'da vefat etti¹.

Mâcît Ayrat, ilk hat derslerini Hamidiye Mektebi'nde okurken hocası Ali Efendi'den aldı. Daha sonra Enderun Mektebi hat hocası Ahmet Râkım Efendi'ye² devam etti. Sonra Medresetü'l-Hattâtîn'e gitti ve yazı tahsilini tamamladı. Burada Hulûsi Efendi'den³ talik icâzeti aldı. Ayrıca Tuğrakeş İsmail Hakkı Efendi'den⁴ celif sülûs çalıştı. Ali Efendi'nin hocası Şefik Bey'e⁵ âit kıt'a ve murakka'lardan önemli ölçüde faydalandı. Mâcît Ayrat, talik ve nesih yazıdan ziyâde, sülûs ve celîsi

*Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü Öğretim Üyesi (eposta: bsezer@atauni.edu.tr)

1-Mahmut Kemal İnal, Son Hattatlar, İstanbul, 1970, s. 179-182; Şevket Rado, Türk Hattatları, İstanbul, 1984, s. 263; M. Uğur Derman, "Vefatının Yirminci Yıldönümünde Macit Ayrat", Sandoz Bülteni, S. 2, İstanbul, 1981, s. 7-12; M. Hüseyin Subaşı, "Macit Ayrat", DİA, IV, İstanbul, 1991, s.284.

2-Ahmet Râkım Efendi: Enderûn Mektebi yazı hocası Ali Rasim Efendi'nin oğludur. Enderûn Mektebi'nde yazı hocalığı yaptı, mektebin lağvı üzerine Diyanet İşleri Başkanlığı'nda yazı işleri müdürü oldu. 1940'da Ankara'da vefat etti. Taliki Sâmi Efendi'den öğrendi. (Bkz. M. Kemal İnal, a.g.e. , s. 293)

3-Hulûsi Efendi: Fatih dersiâmlarından ve Dârüşşafaka hocalarından Hâfız Mustafa Efendi'nin oğlu olarak 1286 (1869) yılında İstanbul Çarşamba'da doğdu. Hulûsi Efendi sülûs- nesih yazılarını Muhsinzâde Abdullâh Bey'den öğrendi. Talik hatına Hasan Hüsnü Efendi'den başlayıp, Çarşambalı Hacı Arif Bey'den tamamladı. Fakat asil feyz aldığı üstad Samî Efendi (ö. 1912)'dir. Hulûsi Efendi 1358 (1940) yılında vefat etti. (Bkz. M. Kemal İnal, a.g.e. , s. 551; Şevket Rado, a.g.e. , 252; M. Uğur Derman, Hattat Hulûsi Efendi, Lâle Dergisi, VII, Aralık 1990, s. 15-20; Ali Alpaslan, Osmanlı Hat Sanatı Tarihi, İstanbul, 1999, s. 182; Muhiittin Serin, Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar, İstanbul, 1999, s. 261)

4-smail Hakkı Altınbezer: İstanbul Knruçeşme'de 1289 (1873) yılında doğdu. Babası Mehmet İlmî Efendi'den sülûs- nesih yazılarını meşketti. Samî Efendi'den divânî, celif divânî, celif sülûs yazılarını ve tuğra çekmesini öğrendi. Muhtelif mekteplerde nika, Medresetü'l-Hattâtîn'de tuğra ve celif sülûs muallimliğinde bulundu. Şark Tezyîni Sanatlar Mektebi'nde, 1936'dan sonra Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde tezhip dersleri verdi. 1946 yılında vefat etti. (Bkz. M.Kemal İnal, a.g.e. , s. 97; Şevket Rado, a.g.e. , s. 258; M.Uğur Derman, İslam Kültür Mirasında Hat Sanatı, İstanbul, 1992, s. 225; Ali Alpaslan, a.g.e. , s. 127; Muhiittin Serin, a.g.e. , s. 178)

5-Şefik Bey: 1235 (1820) yılında İstanbul'da doğan Şefik Bey, önce Ali Vasfi Efendi'den, sonra teyzesinin zevci Kadıasker Mustafa İzzet Efendi (ö. 1876)'den sülûs- nesih yazılarını öğrendi. Divân-ı Hümayun Kalemî'nde çalıştı. Mûsika-ı Hümayun ve Hademe-i Hümayun yazı muallimliği vazifesinde bulundu. Bursa Ulu Câmiî yazılarının tamirinde Abdülfezâh Efendi ile birlikte çalıştı. 1297 (1880) yılında vefat etti. (Bkz. M.Kemal İnal, a.g.e. , s. 384; Şevket Rado, a.g.e. , s. 220; Ali Alpaslan, a.g.e. , s. 140; Muhiittin Serin, a.g.e. , s. 147)

ile meşgul olmuştur. Süliüste önceleri Şefik Bey'in tavrını benimsemişse de, sonradan bu üslubu terk ederek Hâfız Osman⁶ tarzını takip etti. Celif süliüste Sâmî Efendi⁷ yolunda eserler vermiştir⁸ (Resim 1-2).

Şekil 1. Mâcîd Ayrâl'in celif süliüste yazdığı bir yazı (Alparslan, a.g.e., s.99)

Mâcîd Ayrâl, yarım asra yaklaşan sanat hayatı boyunca Mâcîd imzası yanında Hüseyin Mâcîd, Abdülmâcîd, Mâcîd b. Zühdi imzalarını kullanmıştır. Özel koleksiyonlara girmiş pek çok eseri yanında İstanbul'daki câmilerde yazıları mevcuttur⁹.

Şekil 2. Mâcîd Ayrâl'in 1376 tarihli celif süliüste yazdığı bir yazı (Alparslan, a.g.e., s.99)

II. Mâcîd Ayrâl Çanakkale Savaşlarında

3 Kasım 1914 - 9 Ocak 1916 tarihleri

arasında Çanakkale Boğazı'nda cereyan eden savaş, I. Dünya Savaşı'nın önemli askerî faaliyetlerinden- di. 28 Haziran 1914'de Avusturya- Macaristan İmparatorluğu Veliahdı Ferdinand'ın bir Sırp mil- liyetçisi tarafından öldürülmesiyle Avusturya- Macaristan, Sırbistan'a savaş ilan etti. Rusya'nın Sırbistan'ı korumak için Avusturya- Macaristan'a cepbe alması üzerine Almanya da Rusya'ya savaş açtı. İngiltere ve Fransa, Rusya'nın yanında yerleri- ni alınca, savaş öncesindeki gizli blok ortaya çıktı. Böylece Almanya, Avusturya- Macaristan ve İtalya'dan oluşan İttifak Devletleri ile İngiltere,

Fransa ve Rusya'dan oluşan İtilaf Devletleri, dünyayı ikiye bölen iki düşman kutup haline geldiler. I. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla Osmanlı Devleti, 2 Ağustos 1914'te Almanya ile gizli bir antlaşma yaptı.

10 Ağustos 1914'te İngiliz donanmasından kaçan Goeben ve Breslau adlı Alman savaş gemileri boğazlardan geçerek Rusya'nın Sivastapol ve Novorosisk limanlarını bombaladı. Bunun üzerine 1 Kasım 1914'te Rusya, Kafkasları geçerek Osmanlılara savaş açtı. Böylece Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'na girdi. Bir yılı aşkın bir süre devam eden Çanakkale savaşları, İtilaf devlet- lerinin başarısızlığı ile sonuçlandı. Çanakkale Savaşları, I. Dünya Savaşı'nın uzamasına ve Çarlık Rusyası'nın çöküşünün hızlanmasına önemli bir etken oldu¹⁰.

Arıburnu sırtları sayısız infilâklarla kaynarken, düşmanın ateş yoğunluğu ileri hat siperlerinin üzerindeydi. Bu saldırılara rağmen, Türk birlikleri ellerinde bulunan piyade tüfeklerine ve kanındaki cevhere dayanarak düşmanla savaşıyordu. Cephe komutanı Yarbay Mustafa Kemal idi. İleri uçlarda- ki birliklerden ilk raporlar gelmeye başladı. Alınan raporlarda hiçbir heyecan izi yoktu. Savunma düzenleri emre göre alınmıştı. Asker savaşa çok istekliydi. Bütün hazırlıklar tamamlanmış, gelen raporların hepsi aynı cümle ile bitiyordu: "Gayret bizden tevfik Allah'tandır."¹¹

Arıburnu cephesi kumandanı Mustafa Kemal, savaşın durduğu bir ara, siperlerin en uç noktasına kadar gidip, savaşan askerlerle birlikte olması askere büyük moral veriyordu. Bir gün, sipere girdiği zaman, duvarların üzerinde Kur'an-ı Kerim'den elle yazılmış âyetler ve Allah'ın büyük isimlerinin yazıldığı kâğıtlar gördü. Bu güzel yazılar, askere yüksek moral veriyor, direnç veriyor, güç veriyordu.

Askercini kontrol eden Yarbay Mustafa Kemal Paşa, bu sayfaları dikkatle okurken birisinin önünde takılıp kaldı: "Bunu yazanı hemen bulup bana getirin" dedi

Biraz sonra o yazıların sahibi karşısınday- dı.

"Buyurun komutanım, ben İstanbullu Mâcîd"

Mustafa Kemal:

"Sen hemen siperden çık!" diye emrediyor ve arkasından:

6-Hâfız Osman: 1052 (1642) yılında İstanbul'da doğdu. Babası Haseki Sultan Câmîi müezzini Ali Efendi'dir. Büyük Derviş Alî'den yazı dersleri almaya başladı, sonra Mustafa Eyyûbî'den devam etti ve icâzet aldı. Nefeszâde İsmail Efendi'den de büyük ölçüde istifade etti. Önceleri Şeyh Hamdullah (ö. 1520) gibi yazarken, 1679'dan sonra aklâm-ı sâitîyi güzelliğın zirvesine ulaştırdı. Hayatını yazı ile kazanan Hâfız Osman 1110 (1698) yılında vefat etti. (Bkz. Musakırmzâde Süleyman Salâh'ddin, Tuht-e-i Hamâin, İstanbul, 1928, s. 301; Şevket Rado, a.g.e., s. 109; Ali Alparslan, a.g.e., s. 64; Muhittin Sevin, a.g.e., s. 115)

7-Sâmî Efendi: 1253 (1838) yılında İstanbul'da doğdu. Sıbyan mektebinde okuyup on altı yaşındayken Malye Kalemîne girdi. Divân-ı Hümâyun nâmetivisiğî ve Nişan Kalemî hulefâğî vazifelerinde bulunduğın sonra tayin edildiğî aynı kalemîn mümeyyezliğinden emekliye ayrıldı. 1330 (1912) yılında vefat etti. Sâmi Efendi süliüste- nesih yazılarını Boğnak Osman Efendi'den, celif süliüste Recâi Efendi'den, divânî ve tuğrıyı Nâsh Efendi'den, taliki Kıbrısîzâde İsmail Hakkı Efendi'den, celif taliki Ali Haydar Bey'den ve nkâyı Mümtaz Efendi'den meşketti. (Bkz. M.Kemal İnal, a.g.e., s. 359; Şevket Rado, a.g.e., s. 239; MUğur Deman, a.g.e., s. 217; Ali Alparslan, a.g.e., s. 122; Muhittin Sevin, a.g.e., s. 158)

8-M. Hüseyev Subaşı, a.g.m., s. 284; Ali Alparslan, a.g.e., s. 98

9-M. Hüseyev Subaşı, a.g.m., s. 284

10-Fahri Belen, Çanakkale Savaşı, İstanbul, 1935; Kadri Perk, Çanakkale Savaşları Tarihi, İstanbul, 1935; Mehmet İhsan Gençcan, Çanakkale Savaşları ve Sır Kapısından Siziñilenler, Çanakkale, 2003; Talha Uğurluel, Çanakkale Savaşları ve Gezi Rehberi, İstanbul, 2004; Zekeriya Kuşun, "Çanakkale Muharebeleri" DiA, VIII, İstanbul, 1993, s. 205-208.

11-Mehmet İhsan Gençcan, a.g.e., s. 48.

"Çık ve İstanbul'a dön, güzel yazı yazmaya devam et. Senin yerine siperlere girecek binlerce gönüllü Mehmetçik var; ama bu kadar güzel yazı yazabilen sanatçıyı bu millet çok az bulur"¹²

Atatürk'ün o hassasiyeti ve o emri olmasa, Hattat Mâcîc Ayrıl da, belki, Çanakkale şehitleri arasında bir meçhul asker olacak; dünyadan ayrılacak ve dünya bu müthiş hat ustasını tanıyamayacaktı. Bu da gösteriyor ki, Mustafa Kemal Paşa, Türk tarihi ve Türk dili kadar Türk sanatına da büyük bir ehemmiyet vermiştir. Hatta 16 Mart 1923'de Adana'daki bir konuşmasında, "Sanatsız kalan bir milletin hayat damarlarından biri kopmuş demektir" diyerek bir milletin yaşaması, dünya milletleri arasında yerini alabilmesi için bir sanata sahip bulunması gerektiğini vurgulamıştır. Başka bir nutkunda ise "Türk milletin tarihi bir özelliği de güzel sanatları sevmek ve onda yükselmektir. Bunun içindir ki, milletimizin güzel sanatlara sevgisini devamlı ve her türlü vasıta ve tedbirlerle besleyerek geliştirmek milli ülkümüzdür" sözleriyle Türklerin sanatseverliğine ve bu sahada yükselmeleri gerektiğine işaret ediyordu.¹³

Sonuç

Osmanlı ve Cumhuriyet devrini idrak etmiş olan Mâcîc Ayrıl, yazı tarifinde ve meşk yazmada, özellikle imzasız ve tarihsiz yazıların hattatını ve devrini tespitinde fevkalade mâhir idi. Mâcîc Ayrıl, bir ara Bağdat'ta yazı dersleri vererek, Osmanlı yazı tarzının Arap dünyasında yayılmasını sağlamıştır. Ayrıca yazı sanatında Osmanlı ile Cumhuriyet devri arasında bir köprü vazifesi görmüştür. Sanat hayatı boyunca muhteşem eserler vermiş ve talebe yetiştirmiştir.

Sanatı seven ve Türk sanatının güzelliğini takdir eden Mustafa Kemal Atatürk, sanatçılara ayrı bir ehemmiyet vermiştir. Yine bir nutkunda, "Hepiniz milletvekili olabilirsiniz, bakan olabilirsiniz, hatta Cumhurbaşkanı olabilirsiniz. Fakat sanatçı olamazsınız"¹⁴ diyerek sanatçının toplumdaki mümtaz yerini tayin etmiştir. Çanakkale Savaşı'nın en sıkışık olduğu, lise öğrencilerinin dahi askere alındığı bir dönemde, cepheden sanatçı bir askeri sanatını icra etmesi için terhis etmiş olması, Atatürk'ün sanat ve sanatçı sevgisinin güzel bir örneğidir.

KAYNAKÇA

- Alpaslan, Ali, (1999), Osmanlı Hat Sanatı Tarihi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Arıburnu, Kemal, (1994), Atatürk ve Çevresindekiler, Ankara.
- Belen, Fahri, (1935), Çanakkale Savaşı, İstanbul.
- Derman, M. Uğur, (1990), "Hattat Hulûsi Efendi", Lâle Dergisi, VII, Aralık 1990.
- Derman, M. Uğur, (1992), İslam Kültür Mirasında Hat Sanatı, IRCICA Yayınları, İstanbul
- Derman, M. Uğur, (1981), "Vefaunun Yirminci Yıldönümünde Macit Ayrıl", Sandoz Bülteni, S. 2, İstanbul.
- Eyice, Semavi, (2006), "Atatürk ve Türk Sanatı", DİA, XXXI, İstanbul.
- Gençcan, Mehmet İhsan, (2003), Çanakkale Savaşları ve Sır Kapısından Süzülenler, Çanakkale.
- İnal, Mahmut Kemal, (1970), Son Hattatlar, İstanbul.
- Kurşun, Zekeriya, (1993), "Çanakkale Muharebeleri", DİA, VIII, İstanbul.
- Mustakîmzâde Süleyman Sa'deddin, (1928), Tuhfe-i Hattâtin, İstanbul.
- Perk, Kadri, (1935), Çanakkale Savaşları Tarihi, İstanbul.
- Rado, Şevket, (1984), Türk Hattatları, İstanbul.
- Serin, Muhittin, (1999), Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar, Kubbealtı Yayınları, İstanbul.
- Subaşı, M. Hüsrev, (1991), "Macit Ayrıl", DİA, IV, İstanbul.
- Uğurluel, Talha, (2004), Çanakkale Savaşları ve Gezi Rehberi, İstanbul.

12-Mehmet İhsan Gençcan, a.g.e., s. 48-49.

13-Semavi Eyice, "Atatürk ve Türk Sanatı", DİA, XXXI, İstanbul, 2006, s. 335

14-Kemal Arıburnu, Atatürk ve Çevresindekiler, Ankara, 1994, s. 32